

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק צוק"ל

אדר א' תשפ"ב

שנה ה' גיליון מס' 96

שיהיה האדם כ"כ חזק ואמיץ בבטחון!

מרן אדמו"ר הסבא מנובהרדוק צוקללה"ה

וכן מצינו, שבעל הבטחון כוחו כ"כ חזק, עד שאפילו אם הוא בא למקום, שלפי שכל האדם לא יכול שם להשיג כדי מחייתו אשר יחסר לו - גם שמה לא יפול לבבו; והוא בטוח, שישגי כל מה שצריך לו, ואינו מתחשב עם המקום כלל, אם הוא מקום השגה, אם לא. כי אינו בוטח ומטיל עצמו על המקום, אלא הוא בוטח בה', ועומד על דרכו כ"כ חזק, כאילו כבר השיג כל מה שצריך לו, ובטוח שישגי כל מה שצריך לו לפי הרגלו, ולא יחסר לו מאומה. כפי שספרו חז"ל (כתובות טו:), וז"ל:

והיוצא לנו מזה, שתנאי הבטחון הוא, שיהיה האדם כ"כ חזק ואמיץ בבטחון, עד אשר יהיה שווה אצלו בין מקום שעלול שם הסיבה להיות לחפצו - ובין מקום אשר אין עלול שמה שהסיבה תהיה לחפצו. כמו אצל זה שבא לרבא, והיה שם המקום אינו עלול למה שהוא חפץ - ובכל זאת עמד בחזקתו ואמר בבטחון: "אטו מדידהו קאכילנא? מדרחמנא קאכילנא!"

וכן יהיה אצלו שווה בין מקום אנשים - למקום שאין שם איש וכו' וכן יהיה אצלו כל הזמנים וכל המקומות שווים - שאין המקום נותן כלל, ואין הסיבה נותנת כלום; אלא, על מה הוא חי? רק על בטחונו החזק - אשר ה' הוא מבטחו! ואצל הבורא, אין חילוק בין מקום למקום; ובין זה היש סיבה אם אין; ובכל הזמנים; ובין שיש אנשים, ובין שאין אנשים - תמיד יעמוד על בטחונו, ולא יזוז ממנו, כי ימצא את עצמו כ"כ חזק בבטחונו, ויהיה הכל מובטח לו, ויהיה לו כל מה שיחפוץ, בכל המקומות ובכל הזמנים, ובין ע"י אנשים, ובין שלא על ידי אנשים; כיון, שהוא מצד עצמו עומד למעלה מכל הסיבות, ובוטח על הבורא לבדו - יבואו אליו גם כן הסיבות שהמה לא כדרך הטבע.

הרי לנו מזה שני דברים: האחד: **שכת הבטחון בה' כ"כ חזק - עד אשר אין שום דבר רחוק ומוזר ממנו; והאורח, מצא בעצמו שאינו מחויב לחיות חיי הסתפקות - אלא יכול להשיג לפי הרגלו וטבעו.** אם הוא מורגל בתרנגולת פטומה ויין ישן - גם זה ישיג בדרך הבטחון, כיון שהוא בוטח בה' ואוכל מדרחמנא, אין שייך להגביל את הבטחון בשיעורים: אשר באופן כזה יכול לבטוח - ובאופן כזה אינו יכול לבטוח; במקום זה הוא יכול - ובמקום זה אינו יכול, כי אין שיעור ליכולת השם! וכיון שכן, יצא ברוח חזק, שוודאי יהיה לו כל מה שהוא מורגל ומוטבע.

כמו שיש מעשה ידוע, על אחד שהיה עוסק בהתלמדות הבטחון, ולכן לא הכין לו נר בלילה. והיה באמצע הלילה, וישב בחושך, ולא הייתה לו שום סיבה להבאת הנר; ובתוך כך, בא אחד והביא לו נר - ולא הכיר אותו לא בבואו ולא בצאתו (א.ה. ידוע שבעל המעשה היה הסבא זצ"ל; ויהסטיפלר' כתב שיר ע"כ).

ויהיה בטוח בו עוד יותר - ממי שהוא בטוח על הממון שבכיסו. כי שם אינו יכול לשמור הכיס מן הגנבים, או משאר מפסידים. אבל הבוטח בה', כיון שכל ממונו הוא דרך הבטחון שלו - מי יגנוב ממנו ומי יפסיד אותו? כי גם זה נכנס בדרך הבטחון - שהבטחון ישמרהו מכל הגנבים ומכל המפסידים.

והדבר פשוט הוא, כמו שאמרו חז"ל (מדרש והזהיר' משפטים מ"ג.) וז"ל: "אמר דוד: 'ה' צלך על יד ימינך' (תהילים קכא, ה) מהו 'ה' צלך?' כצלך; מה צלך, אם אתה משחק לו - הוא משחק לך; ואם אתה בוכה לו - הוא בוכה כנגדך; ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוכרות - אף הוא נותן לך כך; ואף הקדוש ברוך הוא צלך, כשם שאתה הווה עמו - כך הוא הווה עמך" עכ"ל.

ושנית: שלא חשש לדוחקא דציבורא - כיון שהוא בטוח שמדרחמנא קאכיל; ובמציאיות, אין הציבור נותן לו כלל - אלא כל מה שיש לו, הוא רק מתנת ה'. והראיה, מסוף המעשה: שמקודם, לא היה כאן תרנגולת פטומה ויין ישן אצל רבא, ודווקא בעת שבא, באה ג"כ אחותו אשר לא ראתה אותו שלוש עשרה שנה, והביאה תרנגולת פטומה. ונמצא, שהציבור לא נתן לו כלום; אלא אדרבה, מפני שהוא בא אל הציבור, הגיע הציבור על ידו. ויכול היות, שגם רבא אכל מן התרנגולת הפטומה - כי לא יאכל האורח לבדו לגמרי. ונמצא, שלא לבד שלא לקח מהם - אלא נתן להם!

והדבר פשוט הוא, כמו שאמרו חז"ל (מדרש והזהיר' משפטים מ"ג.) וז"ל: "אמר דוד: 'ה' צלך על יד ימינך' (תהילים קכא, ה) מהו 'ה' צלך?' כצלך; מה צלך, אם אתה משחק לו - הוא משחק לך; ואם אתה בוכה לו - הוא בוכה כנגדך; ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוכרות - אף הוא נותן לך כך; ואף הקדוש ברוך הוא צלך, כשם שאתה הווה עמו - כך הוא הווה עמך" עכ"ל.

ושנית: שלא חשש לדוחקא דציבורא - כיון שהוא בטוח שמדרחמנא קאכיל; ובמציאיות, אין הציבור נותן לו כלל - אלא כל מה שיש לו, הוא רק מתנת ה'. והראיה, מסוף המעשה: שמקודם, לא היה כאן תרנגולת פטומה ויין ישן אצל רבא, ודווקא בעת שבא, באה ג"כ אחותו אשר לא ראתה אותו שלוש עשרה שנה, והביאה תרנגולת פטומה. ונמצא, שהציבור לא נתן לו כלום; אלא אדרבה, מפני שהוא בא אל הציבור, הגיע הציבור על ידו. ויכול היות, שגם רבא אכל מן התרנגולת הפטומה - כי לא יאכל האורח לבדו לגמרי. ונמצא, שלא לבד שלא לקח מהם - אלא נתן להם!

והדבר פשוט הוא, כמו שאמרו חז"ל (מדרש והזהיר' משפטים מ"ג.) וז"ל: "אמר דוד: 'ה' צלך על יד ימינך' (תהילים קכא, ה) מהו 'ה' צלך?' כצלך; מה צלך, אם אתה משחק לו - הוא משחק לך; ואם אתה בוכה לו - הוא בוכה כנגדך; ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוכרות - אף הוא נותן לך כך; ואף הקדוש ברוך הוא צלך, כשם שאתה הווה עמו - כך הוא הווה עמך" עכ"ל.

ולא נקרא מי שבוטח בה' בטחון אמיתי - מטיל עצמו על הציבור; אלא, מטיל עצמו על ה' - ונשאר גם להציבור. כי אגב הבטחון שלו,

(מדרגת האדם - בדרכי הביטחון)

"האדם היחיד"

הגה"צ רבי גרשון ליבמן זצוק"ל

"אני עושה היכורים - ור' יוזל עושה ישיבות..."

ואע"פ שקיימים הם בעלי חוש ההתפעלות ברוחניות - אולם גם להם יש 'גבול' מסוים. ואילו כאן, מוצאים אנו שלא נתקרה התפעלותו של רבי"ז מתלמידו, עד שייחסו עד אברהם אבינו ע"ה, ועליו להביין: ממה הייתה היא התפעלותו העצומה ללא גבולות? ומה פשר היחס והקשר דווקא לאברהם אבינו? ממעשה נשגב שכזה, אפשר להפיק וללמוד אין ספור לימודים נעלים. אולם, בעומדנו עתה ביום ה'הילולא' של הסבא זצ"ל - יכולים אנו ללמוד ממעשה זה לימוד נפלא במשנתו הרוחנית של הסבא זצ"ל; והוא 'יסוד' שיכול לתת לנו מעט הבנה מהי תחילת עבודת האדם בעולמו. וכמו"כ, נוכל להבין ע"י כך את דרגתו הרוחנית העצומה של הסבא זצ"ל.

כל העולם כולו מעבר אחד - והוא מעבר אחד

אבות העולם, ואחריהם כל רועי ומנהיגי ישראל - ניחנו במעלות נשגבות ועליונות, שאל לנו לנסות ולהעריכם. אולם, כן נוכל להבין, שאברהם אבינו התייחד במעלה מיוחדת, שלא מצינו בשאר האבות הק'. ומצינו את המעלה המיוחדת הזאת, בדברי רז"ל במדרש על הפסוק (בראשית יד, ג): "ויגד לאברהם העברי", וז"ל (בר"ר מב, ח): "רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד". אברהם אבינו מגלה את הבריו"ת בעצמו, לבר, ללא מכר וחסר; והוא הולך ופועל להפיץ את אמונתו בבורא עולם, נגד דור שלם של עובדי אלילים וגילולים - שאביו תרח הינו אחד מראשי עובדיהם. עד כדי, שמבקשים לרוצחו נפש, על מעשיו ופועלותיו להפצת האמונה בין בני האדם שבאותו הדור. ואעפ"כ, הוא נמצא במצב שכזה לבר - שהגדרת המדרש את מצבו בעת ההיא, היא ההגדרה הכי ממצה לכך: "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

להיות הראשון זוהי מעלה גדולה, שכל הזכויות נזקפים לזכותו. כמו שהעידה המשנה ע"כ (אבות ה, ב): "עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם".

אולם גם ה'ניסיון' בכך - גדול הוא עד למאוד! להיות 'יחיד' וללחום נגד השפעת הכפירה של העולם, נגד כל דעות בני האדם, לא להיות על המוסכם מכבר בין כולם - זהו ניסיון קשה למאוד. הפחד ממה יאמרו הבריות על מי שמתנגד ולא מסכים עמהם - נורא הוא עד מאוד. לבאים אחרי אברהם אבינו - אפילו אבות וגדולי העולם - לא היה קושי כגון זה; שכבר היה להם ממי ללמוד, ממי לקחת 'ציור' ודוגמא ולצאת בעקבותיו. ולכן, מצינו בדברי חז"ל את הפלגת שכרו של אאע"ה עבור כך יותר מהבאים אחריו (עיי' ע"כ במד"ר י"א, ב).

וכשנתבונן היטב במצבנו הרוחני, עלינו להבין אל נכון: מהו שורש הדבר, וממה נגרם לנו כ"כ הפרעה להוציא את כוחותינו הרוחניים מהכח אל הפועל? ואלא, שזהו רק הניסיון הזה; הקושי שלנו להיות יוצאים מן הכלל... רוצים אנו להיות כמו כולם, שיהיה לנו על מי לסמוך; איננו רוצים להרגיש שאנו נגד כל העולם; רצוננו להיות מעורבים בין הבריות, ומוסכמים עליהם בין במעשנו בדעותינו ובמחשבותינו; איננו מעוניינים להיות כמות היחיד ה'עצמי', שהינו יחיד בדעותיו ובמעשיו שאיננו מתפעל ממה שיאמרו הבריות, וחי הוא ללא 'הסכמה' והבנה מהברואים. זהו תמציתו של הדבר שעומד לנו לשטן על דרכנו הרוחנית!

ואברהם אבינו אכן קיים זאת למעשה: כל העולם 'מעבר אחד' - סגידה מוחלטת לכל אליל ידוע; וביותר למנהיגם נמרוד הרשע, ראש הכופרים והמורדים בבורא עולם. ואילו אברהם עומד מולם בגאון ובעוז, מחזיק באמונתו ביחידו ואלופו של עולם, לא מתפעל כלל וכלל מ'מה יאמרו' עליו, ולא מחפש הוא את הסכמת העולם ואנשיו. וביותר, מעלתו של אברהם אבינו - חוץ מהיותו 'עברי' - שהוא היה הראשון בנאמנותו להקב"ה, ללא דוגמא שקדמה לו לכך.

תורת הנגלה שבנסתר

ועל פי זה נבוא לבאר את התפעלותו העצומה של רבי"ז: "עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקן על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה דורש ואין נאה דורש. אתה, נאה דורש ונאה מקיים. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין".

ובהקדים את מה שקיבלנו מרבותינו בעלי המוסר, שכל תורת ועבודת המוסר, מקבילה הינה למעשה מרכבה' שהינה 'תורת הסוד' - 'תורת הקבלה'. וידוע מה שאמר רבי ירוחם הלוי ממיר זצ"ל, שכל תורת הקבלה שמצאנו בכל ספרי הרמח"ל, מקופלים ורמוזים הם בספרו הנפלא 'מסילת ישרים'! וכמו כי שמעתי מפי מו"ר הגה"צ רבי דוד בלייכר זצ"ל הי"ד, תלמידי המובהק של הסבא זצ"ל וממלא מקומו, שתורת המוסר ולימודה הרי הם ה'נגלה' של 'תורת הנסתר' - 'מעשה מרכבה'. וכשנתבונן בדבר, למי אכן מיועד הלימוד וההעמקה ב'מעשה מרכבה', נמצא מפורש בדברי חז"ל הק' (חגיגה פ"ב, א): "אין דורשין בעניות בשלושה, ולא במעשה בראשית בשניים, ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו". וגם כך פסק הרמב"ם ז"ל ('יסודי התורה' ב, יב), עיי"ש.

ההגדרות ללימוד 'מעשה מרכבה' ברורות ומגובלות הם, וזה מחמת עומקם, שאינם ראויים לכל אחד. לנו, אין מושג ב'מעשה מרכבה' כמו שלמדו רבי"ז ותלמידו רב"ע; אבל במה שנוגע לנו, כפי מה שאמר רבי דוד בלייכר הי"ד, שהנגלה של תורת הנסתר זוהי 'תורת ועבודת המוסר' - אם כן, גם בנגלה של הנסתר, דרוש שיהיה יחיד ומבין מדעתו! וזוהי ה'עצמות' האמיתית כפי שהוסבר לעיל. והאמת היא, שבכדי ללמוד מוסר, ובכדי לעבוד על המידות באמת להבין דבר זה לעומקו, צריך שיהיה 'חכם ומבין מדעתו'. ובשפה הנובהרדוקאית כינו זאת: 'עצמותיות'.

הן עתה התבררנו בבשורה המרנינה את הלב - שמכון 'דעת חכמה' המו"ל את תורת נובהרדוק לאור עולם, סיימו בתקופה זו עריכת ספר חדש מתורתו של רבי גרשון זצ"ל. הוצאת ספר החדש לאור, הינה בסמיכות ליום הזיכרון הכ"ה לר"ג זצ"ל: כט' אדר א' תשנ"ז - תשפ"ג.

ממכון 'דעת חכמה' התקבל במערכת העלון שיחה נפלאה מאוד בענייני העבודה הנובהרדוקאית מתוך הספר החדש, הנקרא בשם: 'בדרכי העבודה', ובו שיחות ומאמרים נפלאים על מהות העבודה, מעלתה ואופני השגתה. נציין, ששיחה זו הולמת ומשקפת היטב את מהותו של ר"ג - שהיה הוא סמל ודוגמא לינובהרדוקאי' אמיתי; שהיה הוא באמת יחיד בדעותיו ובמעשיו!

ברכותינו הלבביות ליו"ר המכון הרה"ג רבי דוד הלפרין שליט"א ולנשיא המכון הרה"ג רבי יוסף ביטון שליט"א מק"ק ארמונטיייר צרפת - תלמידים מובהקים ומסורים לר"ג זצ"ל - יפצו מעיינותיכם חוצה!

"תנו רבנן: מעשה ברכין יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו: רבי, שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה. אמר לו: לא כך שנית לכה, ולא במרכבה ביחיד - אלא א"כ היה חכם מבין מדעתו?"

"אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלימדתי. אמר לו: אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונתעטף וישב על האבן תחת היות. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת מעל החמור? אמר: אפשר אתה דורש במעשה מרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלווין אותנו, ואני ארכב על החמור? מיד פתח ר"א בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה וכו'.

"עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש. אתה, נאה דורש ונאה מקיים. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין!" (חגיגה יד:).

נשקו על ראשו...

והדברים, לכאורה, נראים כתמוהים. שהרי רבי"ז תלמידו של הלל הזקן היה, ושמע וקיבל ממנו את כל התורה כולה. וכעדות חז"ל הק' (סוכה כח:): "אמר עלי על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים, וגזרות שוות תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת, ושיחת שדים ושיחת דבלים, משלות כוכבין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול, מעשה מרכבה, דבר קטן, היות דארי ורכא".

וכמו כן ידוע שהנהיג את העם ולימד את העם בכלל, ואת תלמידיו בפרט את תורת ה' ואת מצוותיו - ולא מצאנו שבשמיעתו ד"ת מאחד מרבותיו או תלמידיו, שיתפעל כ"כ מכך. ואם כן, מהי פשר התפעלותו העצומה, בשמיעתו את דברי תורתו של תלמידו ר' אלעזר בן ערך, עד כדי: 'נשקו על ראשו'... ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה... אתה, נאה דורש ונאה מקיים...!

ובל נטעה, שאולי בראותו שירדה אש מן השמים התפעל מכך, שהרי הם היו רגילים בכך. וזה כפי עדות רבותינו בעלי התוספות בהמשך דברי הגמרא שם (טו). בהסברם מה גרם לאלישע בן אבויה לצאת לתרבות רעה, עיי"ש.

ועוד תמוה, מדוע בדברי השבח של רבי"ז לתלמידו רב"ע, מזכיר ב' פעמים את אברהם אבינו: "עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה וכו' אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין".

ועוד עלינו להבין, מדוע קישר רבי"ז את התפעלותו הרבה דווקא לאברהם אבינו? שהרי התורה הק' מלאה בדוגמאות וציוורים נעלים של אבותינו הק', וכמו"כ בדברי חז"ל הק' נמצא ראשונים כמלאכים, שהגיעו לשלמות האנושית שחיתכן אצל בן אנוש בזה העולם. וא"כ, מדוע דווקא הזכיר את אברהם אבינו, ולא הזכיר, למשל, את אבותינו יצחק או יעקב; או את משה רבנו או דוד המלך - שגם ע"י הזכרת שמם היה זה יכול לבטא באותו האופן את התפעלותו העצומה של רבי"ז מתלמידו? ומה כיון רבי"ז דווקא בהזכרתו את אברהם אבינו?

חוש ה'התפעלות' ברוחניות

בכל אדם שייך חוש ה'התפעלות'. אולם, כל אדם מתפעל ממה שמעריך הוא באמת, בתוך ליבו ונפשו. אצלנו, חוש ה'התפעלות' ברוחניות, פגום ומקולקל הוא לחלוטין. אין אנו 'מתפעלים' מדברים ומהשגות רוחניות; וזה היות, שבתוך ליבנו אנו, אין לנו הערכה אמיתית לזה. וביותר שייך זה אצלנו, בהיות שחסר לנו אף את הידיעה במדרגות הרוחניות... מה שגורם לנו שלא להתפעל כלל וכלל, רח"ל.

וכמו שיוודעים אנו היטב את החיוב הנורא המוטל על כל אחד ואחד לעסוק בעבודת המידות ובכירורם - כפי שהנחיל לנו הסבא זצ"ל; וזה ייתכן רק ע"י 'לימוד המוסר בהתפעלות', כפי דרכו ושיטתו של רבי ישראל סלנטר זי"ע, שבלעדי אלו לא נתכן עבודת ה' כלל ועיקר (עיי' ע"כ ב'אור ישראל' להגרי"ס בכלל; ובאגרת יד' בפרט). ואעפ"כ, שכשנראה אדם הלומד מוסר בהשתפכות הנפש, ועומד בניסיונות ובפיתוי היצר בגבורה, ועושה 'פעולות' בשבירת הרצון והטבע, עד כדי שמשתנה ומתהפך הוא מרע לטוב - לאם נתפעל ממנו בליבנו, ונעריך אותו ביותר בנפשנו? לא ולא! והלוואי שלא נולד בו... וד"ל.

יוצאים מן הכלל הם בעלי ה'התפעלות' ברוחניות, שידעו להעריך ולהוקיר השגות וגדלות ברוחניות. כמו שידועה ומפורסמת עדותו והתפעלותו של ה'חפץ חיים' זצ"ל מהסבא זצ"ל, בעת ששמע על עשרות הישיבות של הסבא זצ"ל ברחבי רוסיה ואוקרינה:

"האדם היחיד" – המשך

שזוהי גם כוונתו להיות תמיד מאותם 'יחידים', שאין להם מהעולם ולא כלום!
וכשנתבונן במצבנו אנו נראה, שזוהי המפריע הגדול שלנו להתמסר ללא שירור לדרכי העבודה בבקשת השלמות, בהיות שקשה לנו להיות מאותם 'היחידים המועטים'. שבטבע האדם, רצונו הוא להיות דווקא עם רוב אנשי העולם; היכן שדעות אנשי העולם יבינוהו ויסכימו עליו. אבל רשב"י מגלה לנו, שרק ע"י ההסכמה להיות מהמועטים, בבחינת: 'עצמי'; שהינו: 'חכם ומבין מדעתו' - זוהי האפשרות היחידה להיות מבני העלייה!
וכשנתבונן בזה לאמיתו של דבר, נראה שהדבר הוא דווקא להפך מההווא אמינא שלנו. וזה בהיות שכוונת הרשב"י בדבריו הינה לבאר את הניסיון שבו מצוי ה'מבקש' להיות מ'המועטים', ההולכים בדרכו של ראב"ע והנוזר של שמעון הצדיק, הצועדים בעקבותיו של ה'יחיד' וה'עצמי' הראשון כברייה - אברהם אבינו ע"ה. ואלו שכן עומדים בניסיון זה, ש'יחידים' ו'עצמיים' הינם - עליהם מעיד הרשב"י שהינם 'בני עלייה'!
ומצינו התפעלות זאת מ'המעטים' ה'יחידים' בני העלייה, העושים נחת רוח להקב"ה בעבודתם, מפורש בלשון הכתוב (דברים ז, ז): "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם יבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים" וז"ל. (ועיין עוד ב'במדבר רבה' פ"ג, ח' בד"ה: 'את מוצא דברים הרבה'; וכן מצאנו רעיון זו ב'ספר הישר' לר"ת, שער יא, ב"ה: "ידענו כי הבורא אחד").

יחיד שעשה תשובה

ואזכיר בזה את שיטתו של הסבא זצ"ל, בעומדנו עתה ביום ה'הילולא' שלו, שהינו המרא דשמעתא בכל מה שנוגע לעבודת ה'יחידים' אע"פ שמועטים הם - שזוהי אף הייתה כוונתו הגדולה בכל עמלו הרב בהעמדתו את עשרות ישיבותיו - שיותר מזיכוי הרבים באופן הכללי של אלפי תלמידי ישיבותיו, כוונתו הייתה לגלות את אותם 'יחידים' המסוגלים להגיע לשלימות האנושית ולרוממם ביותר. וכמו שידוע מאמרו של הסבא זצ"ל על תלמידו המובהק הגה"צ רבי אברהם זלמניס מירער זצ"ל הי"ד: "שכדאי היה כל יגיעתו בעבודת הרבים רק כדי להעמיד תלמיד כמו ר' אברהם מירער"!
ובכח עבודתו של אותו 'יחיד' ה'עצמי', יכול הוא להציל לא רק את עצמו - אלא אפילו את כל העולם כולו! ומצינו זה בדרכי הרשב"י בגמרא הני"ל, וז"ל: "יאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י: יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, מיום שנבראתי עד עתה. ואילמלי אליעזר בני עמי, מיום שנברא העולם ועד עכשיו. ואילמלי יותם בן עזיחור עמנו, מיום שנברא העולם עד סופו". וברש"י בד"ה 'לפטור', וז"ל: "בזכותי אני סובל כל ענותיכם ופורטן מן הדין".

וכמו"כ מצינו על כך גמרא ערוכה ומפורשת בזה, שדנו ודשו בה רבות רבותינו בעלי המוסר, כדי להורות לנו את גדולת ומעלת ה'יחיד' ה'עצמי' ההולך בדרכו של אברהם אבינו כנ"ל, שבידו להועיל לעצמו ולכל העולם כולו. וז"ל חז"ל (יומא פו): "תניא, היה ר"מ אומר: גדולה תשובה, שבשביל יחיד שעשה תשובה, מוחלין לכל העולם כולו. שנא: "ארפא משוכתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו" מהם לא נאמר - אלא ממנו".
ובחיות ומכירים אנו מעט את דרכו ושיטתו של הסבא זצ"ל, כפי שמוכחת בספרו 'מדרגת האדם', וכפי מה שקיבלנו מתלמידיו המובהקים זצ"ל - כ'כולים אנו להצביע בכירו שזו הייתה עיקר כוונתו ושיטתו: להרחיב את היחידים העצמיים בעולם, היכולים לגלות את הנגלה שבנסתר - היא עבודת בירור ותיקון המידות, עד כדי הגעה אל השלימות האמיתית; והם ההולכים בדרכו של אברהם אבינו ע"ה. ואכן, הם אלו המסוגלים להעמיד דורות ותלמידים הגונים ההולכים בדרכי התורה הק' ללא שינויים וסילופים כלל וכלל!
וממנו גופא ניתן לראות מה כוחו של 'יחיד'! הוא זצ"ל לא התפעל כלל מן דעות העולם ומאנשיו. המעיין בדברי ימי חייו וקורותיו, יראה לנכון, שכל העולם כולו היה מעבר אחד - והוא היה מהעבר השני! דברי עקביא בן מהללאל (עדויות ה, ו): "מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום" - לא היו שגורות רק על לשונו, או שהאמין בהם בנפשו; אלא קיים הוא דברים אלו ל'מעשה' בכל מהלך ימי חייו ובכל ההתפתחות שעברו עליו בימי חייו הסוערים!

יחיד - ועני אני!

עתה, בעת לימודינו מדרכי הסבא זצ"ל, שעליו נוכל לומר ללא ספק שהוא עסק במעשי מרכבה - הנגלה שבנסתר; והוא הוא היחיד העצמי, החכם המבין מדעתו, ממשך דרכו של אע"ה - בעומדו מעבר הנהר וחדש הוא במקצוע זה חידושים עצומים בדרכי הכרת האדם - את עצמו ואת מידותיו; ובאופני עבודת האדם בתיקון המידות. וכל זה ללא התחשבות כלל וכלל בטעויות אנשי העולם.

ואם כן מוטל עלינו חוב קדוש, להתעורר וללמוד מדרכו הגבוהה בכלל, ובעיקר ובפרט על הנקודה היסודית של 'יחיד' עצמי - היוצא מן הכלל, הן במחשבותיו בדעותיו ובמעשיו, בבחינת: 'כולם מעבר אחד והוא מעבר השני'. ומוטל עלינו אף להיזהר תמיד פן נהיה ח"ו מושפעים מן דעות העולם הנפסדות, רח"ל. וכמובן, עלינו להורות לבורא עולם, ולהרגיש אליו ית' הכרת הטוב, על שיוכנו וזכינו לדעת מאלו ההשגות הגבוהות כלל; ומהחינוך וההשקפה על כוחו ומעלתו של ה'יחיד' בפרט.

ואם נרצה להבין אל נכון את מהותו של הסבא זצ"ל כ'בענין זה נוכל לעשות זה ע"י התבוננות בדרכי החוכות הלבבות', וז"ל ('חשבון הנפש' פ"ג): "אתה בעוה"ז כי אם גר - שלא יועילך רוב אנשיו ולא יזיקוך מיעוטם. ואתה בו אלא כיחיד הבורד, אשר אין לו צוות כי אם אדוניו, ולא חומל עליו כי אם בוראו. על כן, התייחד, אחי, בעבודתו, כאשר התייחד כבריאתך והנהגתך וטרפך וחיך ומותך. ושים תורתו וספרו נוכח עיניך. ויחל אל גמולו, ופחד מעונשו, וקבל תנאי הגר, אשר העירותך עליהם, על נפשך כל ימי חיך בעולם הזה - תגיע אל שלום העולם הבא"!
אין לנו אלא להתפלל ע"כ לפני אבינו שבשמים, שנזכה אנו גם להיות 'יחידים' ההולכים בדרכו של אבינו הראשון ע"ה; וכמו שביקש דוד המלך 'יחידו' מלפניו על עצמו (תהילים כה, טז): "פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני".

ולכן התפעל כ"כ ריב"ז מתלמידו ראב"ע, בראותו ש'יחיד' ו'עצמי' הוא; ואכן ראוי הוא לעסוק ב'מעשה מרכבה'. וביותר, הגיעה התפעלותו עד אברהם אבינו ע"ה, והתפעל ממנו כ"כ: "עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו... ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיוודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין" - בהיות שמורגש שזוהי מיוצאי חלציו של א"א ע"ה. ובמה? בכוח הזה של 'עצמיות' - הכוח הזה של 'יחיד' מול כל העולם כולו!

יחיד - החכם שמבין מדעתו

ועתה, בעת שהתאספנו להבי הילולא של הסבא זצ"ל, כדי ללמוד מאורחותיו הק' - כמה עלינו להתפעל מדרכו הגבוהה להשגת השלמות שהנחיל לנו; בבחינת (אבות ה, כב): 'הפוך בה והפוך בה דכולא בה' - כפי שנראה זה בחוש לעין המעיין במאמרי הנפלאים שבספרו 'מדרגת האדם', שכל דרכי וקנייני השלימות מבוארות שם היטב, הן ב'סור מרע' והן ב'עשה טוב'.

אבל יותר מכל, עלינו להתפעל מ'ירושתו' העצומה שהוריש הסבא זצ"ל לנו ולדורותינו, ממה שקיים הוא בעצמו במשך כל ימי חייו, מעת שקיבל הוא על עצמו את עול עבודת היראה והמוסר בטרתה - את היסוד הראשוני לכל דורש ומבקש ה' שעליו להיות 'יחיד': 'יחיד' - נגד כל הכלל כולו. 'יחיד' - נגד כל זרם העולם. 'יחיד' - בכל מהלך מחשבותיו ודעותיו. ו'יחיד', זהו מי שחי וחושב תמיד - כאברהם אבינו בשעתו - שהוא מעבר אחד וכל העולם כולו מעבר אחר! ואותו 'יחיד' - הוא הוא החכם שמבין מדעתו. וכשנרצה, זהו סוד הצלחתו העצומה של הסבא זצ"ל בכל מפעליו הרוחניים, הן בשיטתו הנפלאה בעבודת האדם עם 'עצמו'; והן ב'עבודת הרבים' - בהקמתם של עשרות ישיבות בכל רחבי רוסיה ואוקרינה!

ולכן התפעל כ"כ ריב"ז מתלמידו רבי אלעזר בן ערך, עד כדי: "עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו..." ולא נתקרה דעתו, עד שייחסו עד אבי האומה: "ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיוודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. וכו' אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין" - בהיות שהכיר בו את הכח הנפלא הזה של 'יחיד'; הכח של 'עצמיות', ו'חכם ומבין מדעתו' - כמו אברהם אבינו בשעתו!

עמדתו ונשקתיו על ראשו!

וכיסוד זה - אצל בעלי ה'התפעלות' אמיתית ברוחניות כריב"ז עם תלמידו ראב"ע - מצינו במקום נוסף בדברי זצ"ל, הממלאנו בינה דעתו, כיצד התפעלו והעריכו מעשים והשגות גבוהות ברוחניות, עד כדי: "שעמד ונשקו בראשו" (נדרים ט:).
"אמר שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא, אלא אחד. פעם אחת, בא אדם אחד, נזיר מן הדרום, וראיתו שהוא יפה עינים, וטוב רואי, וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית את שערך זה הנאה? אמר לי: רועה הייתי לאבא בעירי, הלכתי למלאות מים מן המעיין, ונסתכלתי בבבואה שלי, ופחו עלי יצרי, ובקש לטורדני מן העולה מים. אמרתי לו: רשע! למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה? ה' העבודה, שאגלחך לשמים; מיד, עמדתו ונשקתיו על ראשו, אמרתי לו: בני, כמוך ירבו נזירי בישראל" עכ"ל.

מבהיל על הרעיון! מעולם שמעון הצדיק לא אכל אשם נזיר טמא. והיה יכול לאכול מאשמו בלבד - וכבר זה יהיה הערכה עצומה לאותו נזיר. אבל - כמו בריב"ז עם ראב"ע - כששמעון הצדיק מגלה אדם 'יחיד', עם 'עצמיות', שהולך כנגד כל הרוח הרעה הנושבת בעולם - ויודע מתי עליו לקבל על עצמו נזירות, ויודע לתפוס את פיתוי יצרו הרע, אפילו בעת הנזירות, עד כדי להשביע את יצרו, כדי להכניע את גאוותו, והוא הוא בגדר: 'חכם ומבין מדעתו' - לכן 'מיד עמד ונשקו על ראשו'!

ומקובלנו מעשה באופן דומה לזה שהתרחש גם עם רבי ישראל סלנטר ז"ע: פעם הזדמן הגר"ס לאחד מבתי המדרשות; ובעת שהתקרב לפתח ביהמ"ד, שמע קול של נער צעיר, הלומד 'מוסר בהתפעלות' - וחוזר ומשנן מזה"ל על הפסוק (משלי כג, כו): "תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה", ואמרו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ע"כ: "אני יחבת לי לבך ועיניך אנה יעד דאת דילי". וכ"כ התרגש והתפעל הגר"ס מכך - וכשנכנס לביהמ"ד נשקו בראשו, ועמד וחיצו אותה בכריס היוצאים מן הלב על מעלתו בהמדתו בלימוד המוסר. וכל זה לעוצם הערכתו של הגר"ס לנער זה על היותו 'יחיד', ושחינו בגדר: 'חכם ומבין מדעתו'.

בני עלייה - והן מועטים!

ובכדי להבין כמה יסודי וחשוב מהותו של ה'יחיד' העצמי, 'החכם המבין מדעתו' - אפשר לנו ללמוד זה, ממאמרו של רבי שמעון בר יוחאי, וז"ל (סוכה מה:): "ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י: ראיתי בני עלייה והן מועטים. אם אלף הן - אני ובני מהן. אם מאה הם - אני ובני מהן. אם שנים הן - אני ובני הן". וכתב רש"י בד"ה: 'ראיתי בני עלייה והן מועטים': "רואה אני לפי מעשה הבריות - שבני עלייה, כת המקבלין פני שכינה, מועטים הם".

ולכאורה, אם מובנת כוונתו של רשב"י באריכות דבריו; האם הוא להדגיש ולהבליט את עובדת היות הוא ובני מבני העלייה מועטים? וכי כוונתו לייאש כבר מההתחלה את הבא להיכנס בשערי העבודה? היה נראה, לכאורה, שאמור הוא דווקא לעודדו ולהראות לו שיש את האפשרות והיכולת שיש בכך! כמו שאמרו חז"ל (מגילה ו:): "אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי - אל תאמין. לא יגעתי ומצאתי - אל תאמין. יגעתי ומצאתי - תאמין"!

ואלא שחיללה לנו לחשוב שזוהי כוונת הרשב"י; שהרי תמיד, מכליל הוא את עצמו ובנו יחידו עם אותם יחידים! ועומק כוונתו היא, להסביר לבא בשערי העבודה, שעליו לדעת את הניסיון הראשוני והיסודי שמיד נתקל הוא ה'מבקש' בתחילת דרכו: דע לך, ש'יחיד' הנה בבקשת השלמות; ומצבך האמיתי הוא, שהנך ללא 'הסכמות' וללא הבנה וסיוע מאנשי העולם - ואפילו מאלו שנראים כ'מבינים' בעניינים גבוהים אלו. ואלא שעליך להסכים להיות מאותם יחידים 'מועטים', שאין להם שום כוונה וציפייה לקבל הסכמה והבנה מאנשי העולם. וממה שתמיד מכליל הוא את עצמו ובנו עם אותם מועטים - הרי

מעלת לימוד המוסר

מִרְנָה רַבִּי יַצְחָק בִּלְזֵר זְצוּק"ל

במחשבתו בענייני היראה ודי לו בזה. אולם כאשר האדם איננו שליט ברוחו לכלוא המון המחשבות המלאות בלבבו מחללו של עולם ההבל; ומכל שכן אם המה נאחזים בסבך הטרדות של משא ומתן - על כן אין עצה, כי אם לקבוע עתים ללמוד בספרי היראה; ולשכן בפה מאמרי רז"ל המלהיבים הלבבות ליראת ד' ועבודתו - ואז יוכל להסיח דעתו מכל מחשבות הטרדות, כי הקול יעורר הכוונה!

ולזאת, החכמים גאוני הדורות, החסידים שעמדו אחרי חכמי התלמוד בדור דור - חיברו ספרים שלמים ביראה ומוסר; הם קבצו כעמיר גורנה כל מאמרי רז"ל מתלמוד, ואגדות, ומדרשות, וזוהר, וכל מיני יראה בדרכי השכל וחשבון הנפש, כמו ספר הקדוש 'חובות הלבבות'; ו'שערי תשובה' לר"י; ו'ספר ראשית חכמה'; ו'מסילת ישרים' ודומיהם. המה עשו לנו מטעמים מיראה ואהבת ד' ית"ש - מכל מה שהפה יוכל לדבר! **כללו של דבר: כמו בבתי מרקחת הגדולים אשר נמצא בהם כל מיני סמים שבעולם למהות מזור לתחלואי הגוף - כן נמצא בספרי היראה כל הסמים וכל התרופות לחולי הנפש!**

אומנם, כאשר לא יועילו כל בתי המרקחת אם החולה ימנע לקבל הסמים, כן לא יועילו כל ספרי היראה אם האדם ימנע להגות בהם! והנה, לתימהון לבב, הרפואה הגדולה והבדוקה של לימוד המוסר, נשכח כמת מלב, וחתולתה בערפל. ובכן, מחשבתם הטובה של החסידים מחברי ספרי יראה כמעט עלה בתוהו; כי ספריהם מונחים בקרן זוית אין להם דורש ואין להם מבקש וכו' ובכן רבה העזובה על פני לימוד הזה ולא ישא פרי תועלת - עד אשר בקע כשחר 'אור ישראל' וקדושו!

*** במלחמת המלכים, בהכרח שני הצדדים ישתדלו בכל תכסיסי המלחמה, והוא לכל המלכים בשווה כל החריצות והזריזות. מה שאין כן אם אחד יבוא בחיל בכלי תותח מלומדי מלחמה לא ישנו ולא יעפו, והשני יבוא למלחמה בלי כלי מלחמה, עצלים בלילה ישכבו לישון - הלא ודאי האויב ידכא אותם.

כן הדבר במלחמת היצר, אשר הוא איש מלחמה מנעוריו, לא יטרידהו דבר, יש לו כלי מלחמה גדולים. התאוה הוא כמו כלי תותח אשר חיצייו ילכו למרחוק; והאדם בא בלא כלי מלחמה, עצל ורפה ידים, וישכח כלל כי האויב הגדול עומד לנגדו, ומה החידוש כי יתגבר עליו היצר וינצחו. על כן, על האדם להכין את עצמו למלחמה, לכה"פ לקחת כלי מלחמה בידו.

הכלי מלחמה הוא רק לימוד המוסר! והיצר כל מגמתו לקחת מהאדם את כלי המלחמה! אשרי מי שמשים אל לבו - ואז אשריו טוב לו בעוה"ב ובעוה"ז!

*** אנחנו רואים כי היצה"ר מצליח במעשיו ולא יפלא ממנו כל דבר. וממילא נבין, כי אם לימוד המוסר לא היה בו תועלת - כי אם עוד קצת גרעון - היה היצר בונה הרבה בתי המוסר, והיה מתעה כל אדם ללימוד המוסר; האף אין זאת? וביותר, כי היצר יש לו מבוא יותר בדבר שיוכל להטעות השכל. כמו להדיח את האדם מתורה, בגלל פרנסה ועול הבנים לדאוג בעדם לתכלית; ומכל שכן במקום שיוכל להטעות את האדם כי הוא קצת מצוה כידוע. והלא לימוד המוסר, על פי השכל הוא דבר גדול הוא; ואם באמת היה במוסר היזק - היה היצה"ר מטעה את כל האדם ללימוד הלזה. והניסיון יורינו ההיפך - כי הכבידה שבכבידות הוא העניין הזה!

ומיני אז הרים אדמו"ר קולו כשופר ללימוד המוסר עד היום אך מעט מעט בכבידות גדול ימצא אחד מני אלף. הוא אשר כתב אדמו"ר במכתבו בלשונו הקדוש בזה בזה"ל: "כל אשר יכבד עניינה - אות היא כי לא דבר ריק הוא מכס!"

(כוכבי אור מאמר א')

הן כבר מודעת ומפורסם בתבל שלימות מעלת הוד קדושת אדמו"ר הגאון החסיד 'אור ישראל' וקדושו, מרנא רבי ישראל מסלנט זצוק"ל, כל תוקף גדולתו וגאוניותו צדקתו חסידותו וענוותנותו. ויותר שהיה גאון וחסיד - עוד זכה וזיכה את הרבים; כי עמל ויגע כל ימיו לקרב נפשות לעבודת ד' ית"ש, העמיד תלמידים הרבה, ונתן נפשו עליהם לנטוע ולהשריש יראת ד' בקרב לבבם, ולהורות אותם דרכי היראה והעבודה התמימה.

והעולה על כל, הן הן גבורותיו ונוראותיו - כי הפליא עצה הגדיל תושיה לזכות הרבים לדור דור; בתחבולה הנפלאה של 'לימוד המוסר בהתפעלות', כי איזן וחיקר ותיקן מזור ותרופה כוללת לתחלואי הנפשות, לקבוע עתים ללמוד בספרי יראה ומוסר בלב נכון ובהתפעלות הנפש.

אף גם זאת, כי למלאות התועלת, הנה בכל מקום אשר היה שם משכן הוד קדושתו, השתדל שיהיה בית מיוחד לשם זה עם ספרי יראה ומוסר - והבית הזה יהיה פתוח לכל נגוע ומוכה בחולי הנפש, לסור שמה לשפוך את נפשו בלימוד ספרי היראה, איש איש כפי אשר ידע נגיע לבבו ומכאובו.

ויען כי אדמו"ר זצוק"ל מסר נפשו ע"ז בכל ימי חייו, לקבוע דרכי הרפואה הזאת ולשום אותה מסילות בלב יודעי בינה, והרעיש את העולם בזה כידוע ומפורסם, ורבים אשר קיימו וקיבלו עליהם הדבר הזה הצליחו ועשו פרי ותהיה למעייני הישועה אם מעט ואם הרבה - כל אחד ואחד לפי תכונתו. וכן יש רבים ב"ה אשר ישתמשו בדרכי הרפואה הנ"ל עוד היום. על כן הנני לבוא עם הספר, להודיע פרטי הדברים מכל תהלוכות העניין, וצדיק מה פעל - לפעול ישועות בקרב הארץ למען יעמוד לדור אחרון, ישוטטו רבים ותרבה הדעת ויראת ד' בקרב ישראל!

תוכן הרפואה של לימוד המוסר אמנם לא חדש הוא, כי הוא מן השכל, והכתוב, והמקובל. בהיות כי נודע כי יסוד כל התורה והעבודה הוא יראת ד' ית"ש, ואך זה השער לעבודת ד' ית"ש - יבואו בו צדיקים וישרי לב!

אולם היראה מאין תמצא? כי הלא איננה בטבע בלב האדם - וצריך לקנותה בעמל ויגיעה! וידוע כי דרכי קניית היראה הוא רק כאשר יתבונן האדם ביראת ד'. וכמו שאמרו חז"ל באבות (פ"ג): 'הסתכל בשלשה דברים וכו', ואמרו חז"ל (ב"ב ע"ח): 'מאי דכתיב ע"כ יאמרו המושלים וכו' בואו חשבון, בואו ונחשוב חשבוננו של עולם' וכו' וכבר קבץ כעמיר גורנה כל מאמרי חז"ל בזה בספר 'דברי יהושע' עיי"ש.

והנה, גם הדעת והשכל נותן, כי רק החכמה הזאת של לימוד המוסר תחיה הנפש ותרפא אותה ממחלתה. כי הנה האהבה היותר גדולה שיש בעולם הוא אהבת האדם את עצמו, אהבה בלי מצרים, כל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב), גם כל ממונו יקריב אדם על מזבח אהבת עצמו; הייתכן אשר האדם ידאוג לנפשו רק עד רגע האחרון של ימי חייו, ומה שיהיה אתו לאחר כן לא יחוש ויעזוב ביד המקרה?! הלא כל איש משלומי אמוני ישראל יודע כי אין בין רגע האחרון לרגע שאחרי כן אלא פשיטת הלבוש לבד. וכמש"כ אדמו"ר באחד ממכתביו ('אור ישראל' אגרת ו') בזה"ל: 'כי גוף האדם איננה וכו' וגם זה ידוע, כי העונג והצער בעוה"ז? כלא נחשב נגד העונג והצער לאחר פשיטת הלבוש. ואם כן, האדם אשר יחפוץ תמיד בטובת עצמו - מדוע לא ידאוג גם כן להיות בטובה בעולם שכולו טוב?! ואולם כבר כתב החסיד בעל 'מסילת ישרים' בפרק ב' כי מתחבולות היצה"ר ועורמתו להכביד עבודתו בתמידות על ליבות בני האדם - עד שלא ישאר להם ריווח להתבונן ולהסתכל' וכו'.

והנה, אם היה אפשרות ביד האדם לפנות דעתו ולבו מכל מחשבות הטרדות, ולהעמיק מחשבתו בזיכרון ראשיתו ואחריתו - יום הדין והחשבון ושכר ועונש, אז אין צריך הוא לשום לימוד בספר; רק יוכל לישב בדד וידום, ויעסוק